

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ДИЗАЙНУ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор
з науково-методичної та навчальної
роботи
О. Б. Жильцов
« 05 » « 09 » 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОБОТА В МАТЕРІАЛАХ

для студентів спеціальності 022 «Дизайн»
освітнього рівня першого (бакалаврського)

Київ – 2019

Розробник:

Радько Катерина Володимирівна, викладач кафедри дизайну Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Викладач:

Радько Катерина Володимирівна, викладач кафедри дизайну Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри дизайну Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол № 10 від «29» серпня 2019 р.

Завідувач кафедри
дизайну _____ Н. І.Кравченко

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 022 «Дизайн»

«___» _____ 2019 р.

Гарант освітньо-професійної програми
022 «Дизайн» _____ В. В. Михайлевич

Робочу програму перевірено
«___» _____ 2019 р.

Заступник директора
з науково-методичної та навчальної роботи _____ А. О. Таранник

Пролонговано:

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___»__20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___»__20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___»__20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___»__20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Змістовий модуль I. Способи створення естампу		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90	
Курс	4	
Семестр	7	-
Кількість змістових модулів з розподілом:	2	-
Обсяг кредитів	3	-
Обсяг годин, в тому числі:	90	-
Аудиторні	42	-
Модульний контроль	4	-
Семестровий контроль	30	-
Самостійна робота	14	-
Форма семестрового контролю	Екзамен	-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

1. **Мета дисципліни «Робота в матеріалах»** – набути основних знань і практичних навичок у друкованих графічних техніках, які відповідають сучасним вимогам цього виду мистецтва. Зрозуміти основи і принципи художнього друку.
2. Узагальнити та систематизувати набутий досвід, опанувати графічні техніки.

3. Результати навчання за дисципліною

Студент повинен знати:

- визначення основних видів друку;
- технологію роботи з матеріалами тиражної графіки;
- історію виникнення та основні напрямки розвитку мистецтва тиражної графіки;
- послідовність ведення роботи;
- властивості матеріалів.

Вміти:

- друкувати високим та глибоким друком;
- виконувати техніку сухої голки та офорт;
- виконувати чорно-білу та кольорову ліногравюру;
- виконувати гравюру на картоні;
- оцінювати й модифікувати освоєні практичні і наукові методи та засоби тиражної графіки.
- Знаходити нестандартні рішення типових задач і вирішувати нестандартні завдання.
- планувати, організовувати, координувати, контролювати та оцінювати діяльність при виконанні тиражної графіки.
- використовувати у практичній діяльності досвід світової та вітчизняної шкіл тиражної графіки, методів та авторських приймів провідних художників-графіків.
- формувати необхідний обсяг фахової інформації з різних джерел (електронних, письмових, архівних і усних) для виконання конкретного графічного завдання.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами				
		Аудиторна:				Самостійна
		Лекцій	Семінари	Практичні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I. Створення естампу. Види глибокого друку						
Поняття друку. Виникнення і розвиток. Різновиди друку. Техніка суха голка. Практична робота. Виконання композиції в техніці суха голка на вільну тему	6			4		2
Техніка травлений штрих. Практична робота. Виконання естампу в техніці травлений штрих на тему «Моє місто»	19			16		5
Модульний контроль	2					
Разом	27			20		7
Змістовий модуль II. Види високого друку						
Гравюра на картоні як одна з початкових методик. Практична робота. Виконання серії гравюр на картоні на вільну тему.	8			6		2
Гравюра на лінолеумі. Практична робота. Виконання серії гравюр на тему «Настрій осені»	21			16		5
Модульний контроль	2					
Разом	29			22		7
Разом	56			42		14
Підготовка та проходження контрольних заходів	30					
Усього	90			42		14

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль I. Способи створення естампу

Тема 1. Поняття друку. Виникнення і розвиток

Тиражна графіка. Особливості, різновиди та характеристики основних видів тиражної графіки. Історія розвитку тиражної графіки. Високий, глибокий, плоский, трафаретний друк. Матеріали, інструменти та обладнання. Техніка гравюри дозволяє нам з однієї друкованої форми отримати декілька друкованих відбитків і таким чином відтворити певний художній твір на папері або тканині. Природньо, що дана техніка підкоряється строгим закономірностям, вимагає певних навичок і знання природи матеріалів, що використовуються.

Якщо згадати про наскельні малюнки, що їх було вибито у печерах первісними людьми, то можна константувати, що мистецтво гравірування сягає глибоким корінням у прадавню історію людства. Що стосується друкарської форми, то вона з'явилася порівняно недавно і її поява пов'язана з винаходом способу виготовлення паперу.

Друкарські форми (матриці), з яких отримують відбитки, можуть бути двох типів: матриці для високого друку, на яких фарбою покриваються ділянки, що виступають, створюючи рисунок (ліногравюра та ксилографія).

Матриці для глибокого друку, у яких фарба забивається у заглиблення та виймки, що створюють рисунок (Гравюра на металі, офорт, суха голка).

Багато майстрів минулого та сучасні художники присвятили значну частину своєї творчості мистецтву гравюри. Ця форма художньої виразності дозволяє тиражувати оригінал, поширювати твори авторів серед широкого загалу.

Тема 2. Техніка суха голка.
Практичне заняття. Виконання композиції в техніці суха голка на вільну тему (4 год.).

Початкові вправи для опанування техніки суха голка. Матеріали: тетрапак, макетний ніж, офортна голка, друкарська фарба, папір офортний, офортний верстат.

Послідовність виконання роботи:

1. Виконати серію підготовчих ескізів олівцем та оригінальну композицію. Матеріали та інструменти: голка, тетрапак, папір для друку, вода, офортна фарба, офортний верстат.
2. Виконати ряд підготовчих вправ для опанування техніки суха голка та вивчення властивостей паперу.
3. Виконати оригінал. Підготовка паперу до друку. Підготовка друкарської форми до друку. Виконати друк з підготованої дошки.

Тема 3. Техніка травлений штрих.
Практична робота. Виконання естампу в техніці травлений штрих на тему «Моє місто» (16 год.).

Початкові вправи для опанування технікою травлений штрих. Виконати композицію у техніці травлений штрих. Матеріали: мідь, твердий ґрунт, хлорне залізо, бітумний лак, друкарська фарба, офортний папір, офортний верстат.

Послідовність виконання роботи:

1. Підготовка офортної дошки. Підготовка поверхні пластини міді (полірування). Покривання офортним лаком. Підготовка шкали травлень з того ж матеріалу. Поділити поверхню на прямокутники, в кожному з яких награвірувати фактури різного характеру (лінії, штрихи, плями різного розміру та товщини)
2. Прошкрябування композиції. Травлення.
3. Нанесення фарби на друкарську форму.

4. Накласти на друкарську форму аркуш паперу. Надрукувати гравюру (естамп) за допомогою офортного верстата. Друк естампу. Висушити та підписати естамп.

Перевірка виконання самостійних робіт і підготовка до модульного контролю.

Змістовний модуль II. Високий друк

Тема 3. Гравюра на картоні як одна з початкових методик.

Практична робота (6 год.).

Виконати серію оригінальних композицій. Матеріали та інструменти: картон, олівець, макетний ніж, клей ПВА, пензель, папір, друкарська фарба, офортний верстат.

Послідовність виконання роботи:

1. Створення ескізів та підготовка друкарської форми (дошки).
2. Перенесення зображення на друкарську форму.
3. Вирізування зображення на дошці.
4. Друк на офортному верстаті.

Тема 4. Гравюра на лінолеумі

Практична робота (16 год.).

Виконати серію підготовчих вправ та оригінальну композицію. Матеріали та інструменти: лінолеум, олівець, різці для лінолеуму, папір, друкарська фарба, офортний верстат.

Послідовність виконання роботи:

1. Створення ескізів та розбивка (кольороподіл) на дві фарби (дошки).
2. Підготовка поверхні лінолеуму.

3. Вирізування зображення на лінолеумі.
4. Друк на офортному верстаті.

Навчальна дискусія. Перевірка виконання самостійних робіт і підготовка до модульного контролю.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль I		Модуль II	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій					
Відвідування семінарських занять					
Відвідування практичних занять	1	20	20	21	21
Робота на семінарському занятті					
Робота на практичному занятті	10	2	20	2	20
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)					
Виконання завдань для самостійної роботи	5	4	20	4	20
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25
Разом		-	85	-	86
Максимальна кількість балів:	171				
Розрахунок коефіцієнта:	$171 : 60 = 2,85$				

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Способи створення естампу

Тема 1. Поняття друку. Виникнення і розвиток (2 год.)

1. Дослідити та проаналізувати види друку на прикладі творчості видатних митців-графіків .
2. Підготувати презентацію.

Тема 2. Глибокий друк (2 год.)

1. Виконати ескіз до композиції у техніці суха голка на вільну тему. Виконати серію пошукових ескізів визначаючись з композиційним рішенням. Вибрати три найкращі варіанти, зробити їх у натуральному розмірі. Виконання композиції.
2. Завершення та оформлення роботи.
3. Підготовка до модульного контролю.

Тема 3. Глибокий друк (5 год.)

1. Виконати ескіз до композиції у техніці травлений штрих на тему «Мое місто». Виконати серію пошукових ескізів визначаючись з композиційним рішенням. Вибрати три найкращі варіанти, зробити їх у натуральному розмірі. Виконання композиції.
2. Завершення та оформлення роботи.
3. Підготовка до модульного контролю.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Види високого друку

Тема 4. Високий друк (2 год.)

1. Виконати ескіз до композиції у техніці травлений штрих на тему «Мое місто». Виконати серію пошукових ескізів визначаючись з композиційним рішенням. Вибрати три найкращі варіанти, зробити їх у натуральному розмірі. Виконання композиції.
2. Завершення та оформлення роботи.
3. Підготовка до модульного контролю.

Тема 5. Високий друк (5 год.)

1. Виконання ескізів для творчої роботи у техніці ліногравюри.
2. Завершення та оформлення роботи
3. Підготовка авторського буклету-презентації серій робіт виконаних у різновидах техніки естамп.

Критерії оцінювання самостійних робіт студентів з навчальної дисципліни «Робота у матеріалах» наведено у таблиці.

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали
Змістовий модуль I. Глибокий друк		
Тема 1. Завдання 1. Створення картону для виконання композиції в техніці суха голка на вільну тему (1 год.).	практична робота, модульний контроль	5
Тема 1. Завдання 2. Виконання композиції в техніці суха голка на вільну тему (1 год.).	практична робота, модульний контроль	5
Тема 2. Завдання 1. Створення картону для виконання естампу в техніці травлений штрих на тему «Мое місто» (1 год.).	практична робота, модульний контроль	5
Тема 2. Завдання 2. Виконання естампу в техніці травлений штрих на тему «Мое місто» (4 год.).	практична робота, модульний контроль	5
Змістовий модуль II. Високий друк		
Тема 3. Завдання 1. Створення картонів до	практична робота,	5

серії гравюр на картоні на вільну тему. (1 год.).	модульний контроль	
Тема 3. Завдання 2. Виконання серії гравюр на картоні на вільну тему. (1 год.).	практична робота, модульний контроль	5
Тема 4. Завдання 1. Створення картонів до серії гравюр на картоні на тему «Настрій осені» (1 год.).	практична робота, модульний контроль	5
Тема 4. Завдання 2. Виконання серії гравюр на тему «Настрій осені» (4 год.).	практична робота, модульний контроль	5
<i>Разом: 14 год.</i>	<i>Разом: 40 балів</i>	

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Модульний контроль проводиться у формі модульної контрольної роботи з урахуванням уніфікованої системи оцінювання навчальних досягнень студентів.

Критерії оцінювання модульного контролю наведено у таблиці.

Критерії оцінювання	К-ть балів
<ul style="list-style-type: none"> • виконав в зазначений термін і на високому рівні весь обсяг роботи, відповідно до програми курсу; • володіє теоретичними знаннями та практичними вміннями на високому рівні; • здатний грамотно визначати й ефективно здійснювати навчальні задачі з урахуванням особливостей навчально-виховного процесу; • продемонстрував старанність, самостійність, ініціативу, активність, творче ставлення у процесі виконання усіх завдань, здатність робити висновки й обґрунтовувати свою позицію на основі проведених спостережень. 	21 – 25
<ul style="list-style-type: none"> • виконав в зазначений термін весь обсяг роботи відповідно до програми курсу, але з незначними недоліками; • володіє теоретичними знаннями та практичними вміннями на високому рівні; • здатний грамотно визначати основні навчальні задачі та знаходити способи їх вирішення з урахуванням особливостей навчально-виховного процесу, але в окремих випадках допускає незначні помилки в процесі їх вирішення; • продемонстрував старанність, самостійність, активність, відповідальне ставлення у процесі виконання завдань, здатність робити висновки на основі проведених спостережень. 	17 – 20

<ul style="list-style-type: none"> • виконав весь обсяг роботи відповідно до програми, але з певними недоліками; • не завжди демонстрував здатність визначати основні навчальні задачі та знаходити способи їх вирішення з урахуванням особливостей навчально-виховного процесу, свідомо використовувати теоретичні знання, застосовувати практичні вміння під час проходження курсу; • виявив здатність грамотно, але недостатньо самостійно опрацювати навчальні матеріали; • продемонстрував старанність, відповідальне ставлення у процесі виконання завдань, але недостатньо виявив уміння обґрунтовано і самостійно робити висновки на основі проведених спостережень. 	13 – 16
<ul style="list-style-type: none"> • завдання виконано в неповному обсязі, у процесі їх виконання допускалися помилки; • студент в цілому виявив посередній рівень знань, умінь, навичок, допускав помилки у плануванні та самоорганізації до навчання; • недостатньо виявив самостійність, ініціативу у процесі вирішення навчальних задач; не завжди враховував специфіку організації навчально-виховного процесу; • завдання курсу були виконані з помилками, неохайно, подані на перевірку не своєчасно, не містили усіх необхідних елементів, визначених програмою курсу; • ставлення студента до навчання недостатньо відповідальне. 	9 – 12
<ul style="list-style-type: none"> • завдання виконано в неповному обсязі, у процесі їх виконання виявлено чимало помилок; • студент виявив лише мінімально можливий допустимий рівень знань, умінь, навичок, виявив неготовність грамотно і самостійно планувати й організувати навчання; • завдання курсу були виконані в неповному обсязі, неохайно, з помилками, подані на перевірку не своєчасно, не містили усіх необхідних елементів, визначених програмою курсу; • ставлення студента до навчання недостатньо старанне та відповідальне. 	5 – 8
<ul style="list-style-type: none"> • завдання не виконані; • студент виявив незадовільний рівень знань, умінь; невміння послідовно, грамотно і самостійно планувати й організувати навчання, аналізувати результати власної діяльності; • завдання курсу були виконані в неповному обсязі, оформлена неохайно, з суттєвими помилками, подані на перевірку не своєчасно, не містили усіх необхідних елементів, визначених програмою курсу; • ставлення студента до виконання завдань вирізняється безвідповідальністю. 	1 – 4

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль навчальним планом відповідно до освітньо-професійної програми 022.00.02 «Дизайн» включає в себе розробку та захист курсового проекту. Тема курсового проекту довільна. Курсовий проект має стандартні вимоги: пояснювальна записка 10-15ст., презентаційний планшет формату А-2, макет буклету формат А-3.

Критерії оцінювання семестрового контролю наведено у таблиці.

Критерії оцінювання	К-ть балів
Відмінне, всебічне знання матеріалу, пояснювальна записка виконана у повному обсязі, повністю розкрито тему дослідження. Презентаційний планшет виконано на високому художньому рівні, композиційно грамотно оформлено. Серії графічних творів професійно і якісно надруковано, оформлено і презентовано;	36-40
Гарне, доволі повне знання матеріалу, пояснювальна записка виконана у повному обсязі, повністю розкрито тему дослідження з незначною кількістю помилок. Презентаційний планшет виконано на хорошому художньому рівні, композиційно грамотно оформлено. Серії графічних творів професійно і якісно надруковано, допустимі невеликі огріхи. Високий рівень оформлення і презентації;	31-35
Доволі повне знання матеріалу, пояснювальна записка виконана у повному обсязі, тему дослідження з незначною кількістю помилок. Серії графічних творів надруковано задовільно, допустимі невеликі огріхи.	26-30
Неповне знання матеріалу, пояснювальна записка виконана у неповному обсязі. Презентаційний планшет виконано на посередньому рівні. Серії графічних творів надруковано неохайно;	21-25
Завдання виконано в неповному обсязі, у процесі їх виконання виявлено чимало помилок пояснювальна записка виконана у мінімально допустимому обсязі. Презентаційний планшет виконано задовільно. Серії графічних творів виконано у неповному обсязі, неохайно;	16-20
Завдання курсу виконані не в повному обсязі, оформлені неохайно, з суттєвими помилками, не містили усіх необхідних елементів, визначених програмою курсу; <ul style="list-style-type: none">• завдання виконано в неповному обсязі, у процесі їх виконання	1-15

<p>допускалися помилки;</p> <ul style="list-style-type: none"> • студент в цілому виявив посередній рівень знань, умінь, навичок та допускав помилки у плануванні та самоорганізації до навчання; • недостатньо виявив самостійність, ініціативу у процесі вирішення навчальних задач; не завжди враховував специфіку організації навчально-виховного процесу; • завдання курсу не були виконані, ставлення студента до навчання недостатньо відповідальне. 	
--	--

6.5. Порядок проведення семестрового контролю і екзамен

Семестровий контроль (екзамен) проводиться у вигляді практичного завдання у друкарській майстерні.

Тривалість проведення	4 години
Максимальна кількість балів	40 балів
Орієнтовний перелік питань	Надрукувати серію естампів у техніці глибокого та високого друку
Перелік допоміжних матеріалів	Друкарська фарба, офортний папір, терпантин, офортний верстат

Критерії оцінювання семестрового контролю і екзамену наведено у таблиці.

Критерії оцінювання	К-ть балів
Відмінне, всебічне знання матеріалу, вміння відрізнити види друку і стиль певної доби за сукупністю стильових ознак, знання мистецьких творів (опитування за візуальним рядом), вміння визначити авторство мистецького твору, вміння аналізувати художній твір, оцінювати його мистецькі якості;	36-40
Гарне, доволі повне знання матеріалу, вміння відрізнити види друку і стиль певної доби за сукупністю стильових ознак, непогане знання мистецьких творів з незначною кількістю помилок, вміння визначити авторство мистецького твору з невеликими огріхами щодо манери та стилю, вміння	31-35

аналізувати художній твір;	
Повне знання матеріалу, вміння відрізнити види друку і стиль певної доби за сукупністю стильових ознак, непогане знання мистецьких творів з незначною кількістю помилок, вміння аналізувати художній твір;	26-30
Неповне знання матеріалу, погане вміння відрізнити види друку і стиль певної доби за сукупністю стильових ознак, відсутність належних знань мистецьких творів, не вміння визначити авторство мистецького твору, відсутність здатності, вміння аналізувати художній твір;	21-25
Погане знання матеріалу, не вміння відрізнити види друку і стиль певної доби за сукупністю стильових ознак, відсутність належних знань мистецьких творів, не вміння визначити авторство мистецького твору, відсутність здатності, вміння аналізувати художній твір;	16-20
Незнання корпусу мистецьких пам'яток основних історичних епох, стилів і напрямів, невміння самостійно аналізувати художній твір та визначити його мистецьку цінність.	1-15

6.6. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. Навчально-методична картка дисципліни «Робота в матеріалах»

Модулі	Модуль I		Модуль II	
Назва модуля	Створення естампу. Види глибокого друку		Створення естампу. Види високого друку	
Теми практичних занять	<p>Поняття друку. Виникнення і розвиток. Різновиди друку. Техніка суха голка. Виконання композиції у техніці суха голка на вільну тему. <i>(відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)</i></p>	<p>Техніка травлений штрих. Виконання естампу в техніці травлений штрих на тему «Мое місто» <i>(відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)</i></p>	<p>Гравюра на картоні як одна з початкових методик. Практична робота. Виконання серії гравюр на картоні на вільну тему. <i>(відвідування – 1 бал + 10 балів за роботу)</i></p>	<p>Гравюра на лінолеумі. Виконання серії гравюр на тему «Настрій осені» <i>(відвідування – 1 бал + 10 балів за роботу)</i></p>
Самостійна робота	П. 6.2 <i>(10 балів)</i>	П. 6.2 <i>(10 балів)</i>	П. 6.2 <i>(10 балів)</i>	П. 6.2 <i>(10 балів)</i>
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота № 1 <i>(25 балів)</i>		Модульна контрольна робота № 2 <i>(25 балів)</i>	
Кількість балів за модуль	85 балів		86 балів	
Підсумковий рейтинговий бал	Коефіцієнт визначення успішності: $171 : 60 = 2,85$			

8. Рекомендовані джерела

Основна:

1. Антонович Є. Проців В. Свид.С. Художні техніки у школі. / Антонович Є. Проців В. Свид.С. Київ. 1997. – 123с.
2. Звонцов В., Шистко В. Офорт. / Звонцов В., Шистко В. – Москва.: «Искусство», 1971. – 117 с.
3. Богомольний Н., Чебикін А. Техніка офорта. / Богомольний Н., Чебикін А – Київ. : «Вища школа», 1978. – 141 с.
4. Христенко В.Є, Техніки авторського друку. / Христенко В.Є – Харків.: «ХДАДМ», 2003. – 146 с.
5. Зорин Л.Н, Эстамп: Руководство по графическим и печатным техникам. / Зорин Л.Н, – Москва.: ООО «Издательство АСТ» «Издательство Астрель», 2004. – 106 с
6. Проненко Л. Калиграфия для всех. / Проненко Л. – Москва.,1990
7. Звонцов В., Шистко В. Офорт.Техника.История / Звонцов В., Шистко В. –СПб: «Аврора», 2004. – 268 с.
8. Рэй Смит Настольная книга художника: Оборудование, материалы, процессы, техники / Рэй Смит; Пер. с англ. В.А. Нефедова. - М: ООО -Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2004. -384 с: ил.
9. Тоотс В. Современный шрифт. / Тоотс В. – М., 1966. –241с.
10. Школа изобразительного искусства. Вып. VII. М., 1963.

Додаткова:

1. Звонцов В. Основы понимания графики. / Звонцов В.: – Москва., 1963. – 124 с.
2. Смирнов С. Шрифт в наглядной агитации. / Смирнов С. – М., 1978. – 72с.
3. Тоотс В. 300 шрифтов. / Тоотс В. – Р , 1960. –124с
4. Українська графіка ХІ-початку ХХ ст. Київ. : 1994. – 123с.
5. Фаворский В. О графике, как основе книжного искусства. / Фаворский В. –М., 1961. –72с.
6. Фаворский В. Об искусстве, о книге, о гравюре. /Фаворский В. – М., 1986.
7. Щипанов А. Художнику любителю. / М., Щипанов А. –1970

9. Додаткові ресурси :

1. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського www.dnpb.gov.ua/
3. Бібліотека українських підручників <http://pidruchniki.ws/>
4. <http://vzorin.ru/o-tehnike-oforta/>
5. <http://vzorin.ru/o-tehnike-oforta/>